

Михайло П. Войнаренко, Людмила А. Богатчик

ВИКОРИСТАННЯ КЛАСТЕРНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПРИ РОЗРОБЦІ СУБРЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

У статті узагальнено підходи зарубіжних та вітчизняних науковців до структуризації внутрішньої системи регіону і виділення субрегіонів. Запропоновано використовувати кластерний інструментарій для обґрунтування конкурентних переваг субрегіональних економічних підсистем. Сформовано ключові конкурентні переваги кластера від взаємодії з іншими суб'єктами субрегіональної економіки. Розглянуто вітчизняний досвід застосування субрегіональних кластерних стратегій для підвищення конкурентоспроможності територій.

Ключові слова: субрегіон; стратегія розвитку; субрегіональний кластер; конкурентні переваги кластера.

Табл. 1. Літ. 21.

Михаил П. Войнаренко, Людмила А. Богатчик

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КЛАСТЕРНОГО ИНСТРУМЕНТАРИЯ ПРИ РАЗРАБОТКЕ СУБРЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНОВ

В статье обобщены подходы зарубежных и отечественных ученых к структуризации внутренней системы региона и выделению субрегионов. Предложено использовать кластерный инструментарий для обоснования конкурентных преимуществ субрегиональных экономических подсистем. Сформированы ключевые конкурентные преимущества кластера от взаимодействия с другими субъектами субрегиональной экономики. Рассмотрен отечественный опыт применения субрегиональных кластерных стратегий для повышения конкурентоспособности территорий.

Ключевые слова: субрегион; стратегия развития; субрегиональный кластер; конкурентные преимущества кластера.

Mykhailo P. Voynarenko¹, Lyudmila A. Bohatchyk²

APPLYING CLUSTER TOOLS TO DEVELOP SUBREGIONAL COMPETITIVENESS STRATEGY OF REGION'S ECONOMY

The article generalizes the approaches of foreign and domestic scientists to structuring the internal region's system and identifying the subregions. It is suggested to use the cluster toolkit for grounding the competitive advantages of subregional economic subsystems. Key competitive advantages of a cluster are formulated in the framework of cooperation with other subjects of subregional economy. National experience in applying subregional cluster strategies for increasing territories' competitiveness is considered.

Keywords: subregion; development strategy; subregional cluster; competitive advantages of a cluster.

Постановка проблеми. На сучасному етапі інноваційного розвитку соціально-економічних систем формування надійних конкурентних позицій стає необхідною умовою стійкого розвитку регіональної економіки. Тенденції та перспективи функціонування регіональної економіки перебувають у пря-

¹ Khmelnytskyi National University, Ukraine.

² Khmelnytskyi National University, Ukraine.

мій залежності від наявності на визначеній території відповідного соціально-економічного, науково-технічного та кадрового потенціалу, які в своїй сукупності визначають привабливість соціально-економічної системи для залучення нових видів ресурсів та сприяють формуванню нових видів організаційних утворень. Підвищення ролі мережевих форм організації у налагодженні взаємовідносин між учасниками регіональної економіки обумовило необхідність дослідження ролі інституцій у формуванні конкурентного потенціалу території. Необхідність збереження конкурентних переваг вимагає від регіонів постійного перегляду свого місця в загальноекономічному просторі шляхом переоцінки системи внутрішньорегіональних пріоритетів та концентрації місцевими органами влади зусиль на тих напрямках, де можливо підвищити рівень конкурентоспроможності території з використанням потенціалу від комбінації різних чинників.

Оскільки концентрація ресурсів у територіальній площині регіональної економіки не однорідна, при визначенні джерел конкурентних переваг соціально-економічної системи зазвичай здійснюється підтримка окремих територіальних утворень – так званих субрегіонів. Необхідність дослідження ролі субрегіональної складової у забезпеченні конкурентоспроможності регіональної економіки в цілому обумовлена, перш за все, тим, що окремі суб'єкти та організаційні утворення економіки регіону можуть об'єднуватись в економічні райони мезо- чи субрегіонального рівнів в рамках міжтериторіального стратегічного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальні питання та проблемні аспекти формування субрегіональних утворень неодноразово порушувались у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, для цілей дослідження було проаналізовано праці [1–21]. Науковцями запропоновано використання різноманітних економічних інструментів, які дозволяють обґрунтувати потребу внутрішньої структуризації регіональних соціально-економічних систем та вибору оптимальних способів і форм підвищення їх конкурентоспроможності, зокрема, таких, що базуються на вивченні взаємодій між учасниками субрегіональної економіки [5; 8; 16; 17; 20], дослідженні меж субрегіональних утворень [3; 14; 19] та встановленні цілей його формування [11; 16]. Не применшуючи важливості отриманих результатів та враховуючи поширене застосування кластерних технологій при програмуванні розвитку соціально-економічних систем, у роботі запропоновано використовувати кластерний інструментарій для обґрунтування конкурентних переваг субрегіональних економічних підсистем.

Мета дослідження полягає в узагальненні підходів зарубіжних та вітчизняних науковців до структуризації внутрішньої системи регіону і виділення субрегіонів та доведення необхідності застосування кластерного інструментарію для обґрунтування конкурентних переваг субрегіональних економічних підсистем.

Основні результати дослідження. У працях зарубіжних та вітчизняних науковців зустрічаємо подібні підходи до визначення поняття «субрегіон». Зокрема, Н.А. Кузіна та Т.А. Кузін при оцінюванні специфіки формування російських регіонів відзначають, що кожен з них у сучасних умовах представляє сис-

тему з взаємно переплетеними багаторівневими процесами, серед яких важливого та зростаючого значення набуває конкурентна взаємодія окремих його територій – субрегіональних локалітетів. За цих умов активізується процес формування внутрішньорегіонального конкурентного середовища. Науковці вважають, що основною передумовою формування цього середовища та розвитку внутрішньорегіональної конкуренції стає обмеженість ресурсів – природних, фінансових, трудових тощо [8]. В.М. Бутиріна розглядає субрегіон як підсистему регіону, утворену шляхом поєднання територій з більш тісними та такими, що мають свою специфіку по відношенню до всього регіону в цілому, взаємовідносинами та яка є засобом відображення особливостей територіальної диференціації природних, соціально-економічних умов життя, виробництва, політичних, економічних, соціальних, етнокультурних і екологічних процесів регіону [5, 28].

І.А. Тажитдінов та А.Г. Атаєва під субрегіоном розуміють територіальну соціально-економічну систему (групу муніципальних утворень), яка володіє властивостями відносної цілісності, виділена по кількох загальних економіко-географічних, адміністративних, природно-кліматичних та інших взаємопов'язаних між собою ознаках. Серед відмінних ознак субрегіону науковці відзначають: ціль – консолідація зусиль та ресурсів для комплексного вирішення соціально-економічних проблем території регіону; два способи утворення – економіко-географічний плюс адміністративний та економічний; наявність точок зростання або передумов їх створення (нових видів економічної діяльності); подібний рівень соціально-економічного розвитку; сформовані економічні зв'язки (подібна галузева специфіка); програмний характер управління та діяльності; відсутність ознак адміністративної одиниці (органів влади, бюджету, поточних зобов'язань); наявність вертикальних (між органами місцевої влади і організаційними утвореннями регіону) та горизонтальних (між органами місцевої влади, господарюючими суб'єктами і населенням) зв'язків при превалюючій ролі останніх [20, 111].

Проведені дослідження показують, що структуризація внутрішньої системи регіону та виділення субрегіонів відбувається не завдяки впливу місцевих чи регіональних органів влади, а виключно через об'єктивну потребу у специфікації ресурсів, елементів капіталу чи компонентів ринкової інфраструктури, що обумовлено наявністю стійких відтворюючих взаємозв'язків, які природно виникли на певній території регіону. Субрегіональна система формується з метою виділення та посилення ринкової оцінки накопиченого на визначеній території економічного потенціалу, що, в свою чергу, дозволяє забезпечити необхідний регіону приріст конкурентоспроможності.

На думку В.В. Прохорової, формування і розвиток субрегіональних економічних підсистем відбувається в контексті взаємодії двох протилежно орієнтованих та взаємодоповнюючих один одного процесів – диференціації та інтеграції економічних відносин. З одного боку, виникнення субрегіональних систем означає поглиблення диференціації внутрішнього середовища економічної системи регіону; з іншого – створює нові можливості для інтеграційної взаємодії на різних рівнях з метою підвищення ефективності відтворюючих процесів [16, 88].

До основних чинників, які сприяють формуванню та розвитку субрегіональних систем, належать:

- масштаби адміністративного простору регіону: чим масштабніший територіальний простір, тим більше субрегіональних систем може бути сформовано в його межах;
- щільність населення, ресурсів, капіталу, трансакцій, інвестицій та інших соціально-економічних відносин: чим вона більша, тим вищий рівень розвитку відповідних відносин та потенціал їх локалізації у формі субпросторових систем;
- етнічна репрезентативність простору: різноманітність етнічного наповнення адміністративного простору може виступати у якості природної передумови для формування кількох субрегіональних економічних систем;
- природна комплементарність окремих територій по відношенню до інших соціально-економічних систем. Даний чинник сильніше за все діє за умови, коли адміністративними межами розділено територію з однаковими чи подібними за основними характеристиками ресурсами;
- некомплементарність окремих частин територіального простору, яка виникає у випадку адміністративно-командного формування регіонів без врахування ознак їх ресурсної подібності [17, 98–99].

Ряд науковців, серед яких слід відзначити В.Г. Беломестнова, Б.Б. Шаралдаєва та Н.Є. Єрдинєєва [3], а також І.А. Тажитдінова [19], при дослідженні переваг субрегіону як особливої форми територіальної організації економіки вказують на відносну рухливість його меж. Справді, виступаючи територіальним підґрунтям для реалізації цільових програм, саме субрегіони найчастіше фігурують у програмах соціально-економічного розвитку, причому залежно від цілей, які передбачаються, межі виділених субрегіонів можуть суттєво відрізнятись між собою. Наприклад, В.М. Осипов, О.О. Ворожейкін та І.Л. Парасюк [14, 152], проводячи оцінювання синергетики субрегіональної взаємодії у Придунайському субрегіоні, виявили, що у Програмі комплексного розвитку Українського Придунав'я на 2004–2011 рр. Придунав'я розглядається як Ізмаїльський, Кілійський, Ренійський, Болградський, Татарбунарський райони та м. Ізмаїл. Разом з тим, Стратегія ЄС для Дунайського регіону включає до сфери дії програми Одеську область загалом, проте План дій для даної стратегії відносно України пропонує заходи, що стосуються лише Ізмаїльського, Кілійського, Ренійського районів та м. Ізмаїл.

На нашу думку, всі цілі формування субрегіону можна поділити на дві групи залежно від джерела формування конкурентних переваг: до першої групи входять цілі, пов'язані з використанням ресурсного потенціалу території; друга група включає у своєму складі організаційні цілі, до яких можна віднести економію витрат за рахунок створення додаткових об'єктів інфраструктури, спільну участь в інвестиційних проектах, налагодження нових форм мережевої взаємодії за рахунок внутрітериторіальної співпраці тощо. У будь-якому випадку чітко прослідковується зацікавленість кожної зі сторін у формуванні нових форм організації своєї діяльності задля забезпечення консолідації зусиль і ресурсів для комплексного вирішення соціально-економічних проблем території.

Оскільки субрегіон є складовою частиною регіональної економіки, повинно бути дотримано взаємоузгодження стратегічних цілей, закладених у регіональні та субрегіональні (цільові) програми розвитку територій. Дотримання цього правила забезпечує ефективність прийнятих рішень на субрегіональному рівні та їх відповідність системі регіональних конкурентних переваг. Складність формування субрегіональних програм підвищення конкурентоспроможності території може виникати у випадку, коли субрегіон має у своєму складі територіальні утворення, що належать різним адміністративним одиницям, інколи навіть різних країн. У цьому випадку побудова цільових програм розвитку територій повинна враховувати стратегічні пріоритети кожної з регіональних програм та за необхідності може бути доповнена договорами про міжрегіональне (транскордонне) співробітництво [12, 87].

Стратегія розвитку субрегіону повинна розроблятися через реалізацію інструменту багатостороннього та конструктивного діалогу влади, бізнесу і місцевої громади, що дозволить узгодити дії кожного із зацікавлених учасників територіального розвитку. Управління реалізацією стратегії розвитку субрегіону є безперервним процесом, який передбачає обов'язковий аналіз зворотніх зв'язків. На думку Н.А. Кузіної та Т.А. Кузіного, особливе значення при виявленні конкурентних переваг субрегіону належить їх позиціонуванню, включаючи оцінку іміджу [8]. Очевидно, що конкурентні переваги сприяють посиленню конкурентоспроможності територій, а конкурентні недоліки ускладнюють процес їх включення в ринковий простір.

Як і всім складним системним утворенням, виникненню субрегіональних економічних систем передували відносно прості форми структурної організації територіального господарства. Зокрема, найпростішою формою структуризації відносин внутрішнього середовища регіону В.В. Прохорова [16] вважає створення асоціацій учасників локальних ринків, які здатні забезпечити захист їх спільних інтересів та взаємодію з територіальними органами влади та управління. Проте ці організаційні утворення не можуть розглядатись у якості активних суб'єктів інтенсифікації розвитку регіональних економічних систем.

Серед більш складних форм структуризації внутрішнього середовища регіону дослідник виділяє формування особливих економічних зон (ОЕЗ). На її думку, створення ОЕЗ дозволяє реалізувати територіальні пріоритети за умови, якщо в даному місці складаються найкращі умови для ефективного вкладення капіталу та прискорення економічного зростання. У даному випадку цілями створення ОЕЗ можуть бути: надання нового поштовху економічного розвитку відносно локалізованої території; зростання економічного потенціалу цієї території; засвоєння нових технологій, підготовка кадрів, функціонування суб'єктів господарювання, відпрацювання адаптивних моделей різних систем управління територіальною економікою тощо [16, 90].

Важливе місце в процесі обґрунтування конкурентних переваг субрегіону належить кластерній теорії. Відсутність чітких меж кластера та невідповідність сфери його діяльності системі адміністративного поділу перетворюють даний вид мережевої взаємодії на невід'ємну складову забезпечення конкурентного потенціалу субрегіонів [6]. Для територіальних утворень кластери перетворюються на точки зростання внутрішнього ринку, оскільки налагодження взає-

мозв'язку між різними галузями економіки та сприяння розвитку інфраструктури дозволяє забезпечити дію синергетичного ефекту в соціально-економічному розвитку території. Реалізація кластерного підходу передбачає, що в умовах розвитку економіки превалююча роль належить не галузі як об'єкту економічного управління, а території – сфері впливу організаційного утворення, і таким чином досягається підвищення конкурентоспроможності економіки регіону.

Активне використання кластерних технологій у забезпеченні конкурентного потенціалу субрегіонів обумовило виникнення терміну «субрегіональний кластер». Визначення даної категорії у науковій літературі зустрічаємо, переважно, у працях зарубіжних дослідників, наприклад, у праці М.Є. Петрової під кластером субрегіону пропонується розуміти групу муніципальних утворень, в одній з базових галузей яких, виходячи з перерахованих ознак, застосовується кластерний підхід: спільність території, однорідність ресурсів, наявні потужності [15, 78]. Разом з тим, окремі інструменти кластерної політики активно застосовуються при розробці вітчизняних стратегій підвищення конкурентоспроможності окремих субрегіонів. Наприклад, на Інвестиційному порталі Придунайського економічного субрегіону розроблено інвестиційний проект зі створення субрегіонального кластеру з переробки відходів виноробства, реалізація якого передбачає об'єднання виноробних підприємств для вирішення проблеми відходів виноробства шляхом подальшої їх переробки та отримання таких продуктів як: винна кислота, танін, виноградне масло і екстракт віджимок. Планується, що термін реалізації інвестиційного проекту зі створення такого субрегіонального кластеру складатиме 1,5 роки, обсяг необхідних інвестицій – біля 0,35 млн дол. США, термін окупності – 2 роки [7].

Переваги та обмеження кластерних утворень витікають із сутнісних характеристик самого кластера та, як справедливо зазначає Т.І. Низкий, характеризуються наявною в регіоні сукупністю умов, ресурсів і чинників, необхідних для формування та ефективного функціонування подібних структур [13, 14]. Для субрегіонального кластеру властива більша залежність від ресурсних, інфраструктурних та організаційних умов території локалізації об'єднання, проте, подібно до більш масштабних кластерів, природні переваги в подальшому доповнюються комплексом відносних переваг, властивих даній формі організаційного утворення. За визначених умов кластери, на думку Г.Д. Боуш, можуть подібно до каталізаторів запускати інтеграційні процеси в економічному середовищі та подібно до ферментів – сприяти синтезу доволі складних організаційних структур мережевого типу [4, 53].

Питання формування конкурентних переваг кластерів не є новим для зарубіжних та вітчизняних вчених, адже кожен з дослідників кластерної проблематики в тій чи іншій мірі здійснює пошук джерел конкурентоспроможності територіально-галузевих об'єднань. Водночас, враховуючи багатоманітність підходів до формування кластерів, виникає необхідність систематизації поглядів на порядок виникнення джерел їх конкурентних переваг. Наприклад, на думку В.В. Лізунова, в кластері конкурентні переваги розвиваються завдяки системним взаємозв'язкам:

- нові виробники, які приходять з інших галузей, прискорюють розвиток об'єднання через стимулювання досліджень та надання ресурсів для реалізації нових стратегій;
- відбувається цільовий обмін інформацією та швидке розповсюдження новачій каналами постачальників та/або споживачів, що мають контакти з різними конкурентами;
- взаємозв'язки всередині кластеру, інколи непередбачувані, призводять до появи нових напрямів конкуренції та породжують якісно нові можливості;
- людські ресурси та ідеї утворюють нові комбінації та результати, які дозволяють членам кластеру отримувати інноваційну ренту [9].

А.А. Міхеев представляє кластери у формі міжгалузевих утворень з інституційною природою, які дозволяють поєднувати різнорідні матеріальні та інтелектуальні ресурси найбільш ефективним способом. На думку дослідника, територіально-галузеві об'єднання опираються на іншу епістемологічну основу та формують відмінний від відомчо-галузевого тип мислення та інституційної дії, сприяючи переходу регіональної економіки на новий технопромисловий уклад. Стійкість кластерних утворень А.А. Міхеев пояснює виникненням синергетичного ефекту від взаємодії учасників територіально-галузевих об'єднань, і саме у його прояві вбачає шанс кожного з учасників бізнес-мережі зберегти та примножити свої конкурентні переваги в умовах динамічного економічного середовища [10].

Без сумніву, конкурентні переваги кластера в соціально-економічній системі формуються в результаті ефективної співпраці з іншими учасниками економічної спільноти. Крім того, кластерні ініціативи зарекомендували себе як найбільш успішні стратегії посилення конкурентоспроможності економіки будь-якого рівня, оскільки дозволили сформувати конструктивний взаємозв'язок між головними об'єктами соціально-економічної системи [2, 11]. Виходячи з обумовленого та враховуючи унікальність даної форми організаційного утворення за рахунок добровільної взаємодії на певній території зусиль місцевих органів влади, бізнесу та інституцій, в процесі виявлення ключових конкурентних переваг кластера пропонуємо оцінити переваги взаємозв'язку з іншими суб'єктами соціально-економічної системи (табл. 1). Проведені у табл. 1 дослідження показують, що кластер як організаційна одиниця формує систему конкурентних переваг в результаті взаємодії з іншими суб'єктами соціально-економічної системи. Форми прояву цієї взаємодії виходять за рамки виключно договірної регулювання та дозволяють покращити інституційне середовище суб- та регіону як соціально-економічної системи. Тобто, з одного боку, як було доведено вище, набір конкурентних переваг території виступає своєрідним стимулюючим чинником інноваційного розвитку її суб'єктів, з іншого – конструктивна міжсуб'єктна взаємодія учасників суб- та регіональної економіки дозволяє покращити конкурентне середовище системи в цілому.

У результаті проведеного аналізу нами виявлено три ключові конкурентні переваги кластера, які формуються в соціально-економічній системі від взаємодії з іншими суб'єктами суб- та регіональної економіки: перша конкурентна перевага пов'язана з можливістю використання ресурсу цільових та регіональ-

Таблиця 1. Формування ключових конкурентних переваг кластера від взаємодії з іншими суб'єктами соціально-економічної системи [18, 143]

<p>Тип взаємозв'язку Кластер – місцеві органи влади</p>	<p>Переваги взаємозв'язку для кластера</p> <p>Місцеві органи влади здійснюють:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявлення та моніторинг кластерних ініціатив на суб- та регіональному рівнях; - формування комунікаційних майданчиків для потенційних учасників суб- та регіональних кластерів; - лобювання кластерних ініціатив на національному рівні; - пропагування серед бізнес-кіл регіону нових форм мережевої взаємодії; - сприяння розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури в суб- та регіонах; - формування інституційного середовища для розвитку суб- та регіональних кластерів. 	<p>Ключова конкурентна перевага кластера</p> <p>Включення основних напрямів кластерної політики до цільових та регіональних програм соціально-економічного розвитку</p>
<p>Кластер – підприємницький сектор</p>	<p>Малий та середній бізнес отримують:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливість покращення кваліфікації кадрів; - доступ до інфраструктури для проведення досліджень та розробок; - зниження трансакційних витрат; - нові можливості виходу на регіональні, міжрегіональні, національні та міжнародні ринки; - можливість більш швидкого інформаційного обміну для прийняття управлінських рішень в умовах мінливого навколишнього середовища. 	<p>Конкурентні переваги обумовлені не властивостями виготовленої продукції, робіт, послуг, а появою нових систем просування товарів та підвищенням рівня інформаційної обізнаності про потреби споживачів в процесі прийняття управлінських рішень</p>
<p>Кластер – інституції соціально-економічної системи</p>	<p>Інституційні утворення суб- та регіону:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проведуть маркетингові дослідження для вивчення передумов формування кластерів та здійснюють рекламні заходи підтримки кластерних ініціатив; - проведуть освітню політику та забезпечують поінформованість громадськості щодо кластерних переваг в суб- та регіоні; - сприяють формуванню інституційного середовища функціонування кластерів. 	<p>Покращення якості інформаційної інфраструктури та інституційного середовища формування і функціонування кластерів</p>

них економічних програм для сприяння розвитку перспективних для економіки суб- та регіону територіально-галузевих об'єднань; друга – включає в собі появу нових систем просування товарів; третя – дозволяє забезпечити покращення якості інформаційної інфраструктури та інституційного середовища формування і функціонування кластерів.

За результатами здійсненого дослідження хотілося б ще раз підкреслити, що за сучасних умов економічного розвитку чинники, що визначають конкурентоспроможність, не наслідуються, а формуються: ресурсний потенціал території може давати конкурентні переваги лише в коротко- та середньостроковій перспективі. Основою довгострокових конкурентних переваг виступають розвинуті спеціалізовані чинники, серед яких провідне місце по праву займають ефект інтеграційної взаємодії, людський капітал та інституційна інфраструктура. Використання кластерного підходу при визначенні джерел конкурентоспроможності субрегіонів дозволяє в комплексі вирішити соціально-економічні проблеми території.

Вітчизняна практика володіє прикладами використання кластерного інструментарію для підвищення потенціалу соціально-економічного розвитку субрегіонів. Наприклад, експертним Комітетом зі стратегічного планування економічного розвитку за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID в рамках проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» (далі – проект ЛІНК) було розроблено Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Придунайського економічного субрегіону на 2012–2022 рр., яким передбачено реалізацію 3 стратегічних цілей:

- покращення інфраструктури вирощування та зберігання сільськогосподарської продукції на кластерній основі;
- створення інфраструктури переробки сільськогосподарської продукції на основі кластерних підходів;
- формування кластеру у галузі металообробки і судноремонту [1].

Для більш ефективної реалізації кожної із стратегічних цілей було розроблено кілька оперативних цілей. Наприклад, покращення інфраструктури вирощування та зберігання сільськогосподарської продукції на кластерній основі планується здійснювати шляхом: сприяння будівництву зернових терміналів; створення бази машинно-тракторних станцій; створення підприємства з виготовлення кормів та системи зберігання кормової бази; створення субрегіональної Асоціації виробників сільськогосподарської продукції; створення бази інвестиційних проектів вирощування та зберігання сільськогосподарської продукції.

Розвиток інфраструктури переробки сільськогосподарської продукції на основі кластерних підходів передбачає створення: бази інвестиційних проектів з переробки сільськогосподарської продукції; мережі переробних підприємств; регіональних брендів та системи збуту; міні-гуртового ринку сільськогосподарської продукції.

Формування кластеру у галузі металообробки і судноремонту відбуватиметься шляхом: лобювання проектів відродження судноремонту та суднобудування; формування металообробного кластера [1].

Крім Стратегії підвищення конкурентоспроможності Придунайського економічного субрегіону, в рамках реалізації проекту ЛІНК на кластерній основі були розроблені програми розвитку: Таврійського субрегіону (міста Каховка, Нова Каховка, Берислав і Таврійськ та Каховський і Бериславський райони Херсонської області), Центрально-Луганського субрегіону (міста Алчевськ, Стаханов і Брянка Луганської області), субрегіону «Інноваційний Донбас» (міста Сєвєродонецьк, Лисичанськ і Рубіжне, Кремінський район Луганської області), Одеського субрегіону (міста Одеса, Іллічівськ, Теплодар і Южне та 3 районів Одеської області: Біляївський, Комінтернівський і Овідіопольський), Центрально-Волинського субрегіону (Ківерцівський і Луцький райони Волинської області та Здолбунівський і Рівненський райони Рівненської області), субрегіону «Дніпро-Бузька золота дельта» (міста Херсон і Миколаїв, Білозерський, Голопристанський і Цюрупинський райони Херсонської області, Баштанський, Жовтневий і Миколаївський райони Миколаївської області) [21].

Вважаємо, кожне нове субрегіональне утворення, яке виникає у внутрішньому середовищі системи регіону, виправдано в тій мірі, у якій воно вносить суттєвий вклад у підвищення ефективності та стійкості розвитку території, забезпечує зростання інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності. Оцінюючи стратегічні наслідки формування субрегіональних економічних систем, варто відмітити, що акцент на структуризації внутрішнього середовища регіону означає, що на зміну стратегії «розширення» прийшла стратегія «зосередження» [16, 89]. Теорію «розширення» характеризували такі риси:

- висока розмірність територіальних систем;
- наявність у внутрішньому середовищі великої кількості взаємопов'язаних елементів різних типів з локальними цілями, але без системного зв'язку, що обумовило складність управління розвитком територіальних систем;
- існування багатьох контурів управління та ієрархічність структури даних систем, що обумовлювало значне відставання координування та спонтанність розвитку за високої динамічності елементів;
- нечітка інституційна визначеність стану елементів [11, 122].

Реалізація теорії «зосередження» дозволяє сконцентрувати зусилля на розширенні внутрішнього потенціалу території як цілісної системи зі своєю структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення.

На думку І.Ю. Натхо та Н.М. Макарчук, пояснення сутності субрегіональних економічних систем потрібно проводити з використанням двох напрямів сучасної економічної науки – теорії контрактів та теорії економічної політики. У відповідності до теорії контрактів, територіальні економічні системи як масштабні просторові суб'єкти ринкових зв'язків в умовах пошуку якісно нових ресурсів та, як наслідок, підвищення своєї конкурентоспроможності, об'єктивно намагаються удосконалювати свою внутрішню структуру, знаходити та підкріплювати у своєму внутрішньому середовищі точки та зони перспективного зростання, що дозволить створити необхідні їм нові конкурентні переваги. При цьому територіальним економічним системам потрібно, з одного боку, спиратись на природно сформовані зони зростання, які володі-

ють достатнім потенціалом еволюції, з іншого — адекватно локалізувати такі зони в регіональному просторі та забезпечити їм необхідну свободу розвитку. Отримані конкурентні переваги реалізуються у контрактах, які заключаються між суб'єктами зовнішнього та внутрішнього середовищ [11, 123].

Проте регіональні економічні системи існують не лише в просторі ринку, але й в площині соціально-політичних відносин. Вони вбудовані в загальну організацію державної влади, тому при виділенні субрегіональних структур в просторі будь-якого регіону потрібно враховувати роль інституту влади, тобто потенціал економічної політики держави. Помилковим було б говорити про те, що субрегіональні структури відокремлені від інституту влади та автономно виникають у внутрішньому середовищі економічної системи регіону поза процесами формування та реалізації економічної політики в країні. Слід також пам'ятати, що будь-яка субрегіональна структура, побудована виключно адміністративним, шляхом без урахування потреб ринку, не відрізнятиметься стійкістю та буде завідомо запрограмована на розпад [21].

Висновки. Проведені дослідження показали, що формування субрегіональних локалізацій у внутрішній структурі регіону передбачає взаємодію кількох інституційних систем: інституту влади, інституту ринку та інституту міжсуб'єктної взаємодії. Інститут влади приймає на себе функції загального формування інституційного середовища в соціально-економічній структурі регіону, створення належних інфраструктурних умов для злагодженої роботи його суб'єктів, забезпечення законодавчої підтримки інституційних утворень на конкурентно-коопераційній основі. В умовах формування системи якісно нових конкурентних переваг інститут ринку дозволяє реалізувати дієву та справедливую систему відбору інвестиційних проектів, здійснити пошук інноваційних рішень з використанням внутрішніх резервів визначеної території, забезпечує інформаційну підтримку всіх суб'єктів ринкових взаємовідносин. І нарешті, дія інституту міжсуб'єктної взаємодії сприяє виникненню мережових форм організації та налагодженню нових видів кооперації між владою, бізнесом та інститутами в субрегіональних утвореннях.

1. Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Придунайського економічного субрегіону на 2012–2022 роки: Рішення Одеської обласної ради від 26.04.2012 №432-VI // oblrada.odessa.gov.ua.

2. Асаул А.Н. Кластерная модель организации субъектов региональных инвестиционно-строительных комплексов // Вісник Хмельницького національного університету.— Серія: Економічні науки.— 2009.— №6, Т. 1. — С. 7–13.

3. Беломестнов В.Г., Шаралдаев Б.Б., Эрдынеева Н.Э. Управление развитием муниципальных образований на основе субрегиональной ресурсной интеграции: Монография. — СПб.: Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2012. — 134 с.

4. Боуш Г.Д. Новый взгляд на онтологию кластеров предприятия // Экономическая наука современной России.— 2011.— №1.— С. 49–59.

5. Бутиріна В.М. Формування субрегіонів як напрям підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної активності території // Культура народів Причорномор'я.— 2012.— №229. — С. 28–30.

6. Войнарченко М.П. Кластери в інституційній економіці: Монографія. — Хмельницький: ХНУ; Тріада-М, 2011. — 502 с.

7. Інвестиційний проект по створенню Субрегіонального кластеру з переробки відходів виноробства // Інвестиційний портал Придунайського економічного субрегіону // invest-danube.com.

8. Кузин Т.А., Кузина Н.А. Конкурентные преимущества субрегиональных локалитетов и механизм их реализации // Вопросы экономики и менеджмента: Сборник статей между. заочн. науч.-практ. конф. (26 марта 2012 г., г. Новосибирск). – Новосибирск, 2012 // sibac.info.
9. Лизунов В.В. Кластеры как эффективный механизм реализации инновационной политики // www.oirgteu.ru.
10. Михеев А.А. Развитие кластеров в региональных экономических системах: преимущества, проблемы, пути поддержки // Проблемы современной экономики. – 2008. – №3 // www.m-ecopostu.ru.
11. Натхо И.Ю., Макачук Н.М. Субрегиональный компонент модернизации экономической системы региона // Вестник Адыгейского государственного университета. – Серия 5: Экономика. – 2011. – №3. – С. 120–127.
12. Низжик В.М., Полінкевич О.М. Регулювання пріоритетності інтересів при виборі механізму адаптації бізнес-процесів підприємства до нової економіки // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №6. – С. 86–94.
13. Низкий Т.И. Преимущества и ограничения развития промышленных кластеров региона (на примере химической отрасли Волгоградской области) // Вестник Волгоградского государственного университета. – Серия: Экономика. – 2012. – №1. – С. 139–143.
14. Осипов В.М., Ворожейкин О.О., Парасюк І.Л. Синергетика субрегіональної взаємодії: економічний потенціал та форми регулювання // Економіка: реалії часу. – 2012. – №1. – С. 151–155.
15. Петрова М.Е. Субрегиональный кластер: понятие, отличительные признаки, методика формирования // Вестник Самарского государственного экономического университета. – 2011. – №86. – С. 78–82.
16. Прохорова В.В. Субрегиональные структуры территориальной экономической системы // Вестник Адыгейского государственного университета. – Серия: Экономика. – 2010. – №4. – С. 87–91.
17. Прохорова В.В., Макачук Н.М. Структурные аспекты модернизации экономической системы региона // Вестник Адыгейского государственного университета. – Серия 5: Экономика. – 2010. – №4. – С. 92–99.
18. Рибчинська Л.А. Аналіз впливу регіональних особливостей на формування конкурентних переваг кластерів // Економічний аналіз: Збірник наук. праць Тернопільського національного економічного університету. – 2012. – Вип. 11, Ч. 4. – С. 141–145.
19. Тажитдинов И.А. Субрегион как особое звено территориально-экономической системы: сущность, особенности функционирования и управления // Вестник УГАТУ. – 2013. – №1. – С. 191–197.
20. Тажитдинов И.А., Атаева А.Г. Методологические основы изучения сущности и способов организации внутрирегиональных территориальных социально-экономических систем // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – №6. – С. 106–112.
21. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів: Посібник / Підготовлено Комітетом зі стратегічного планування економічного розвитку за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID в рамках проекту «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність». – К., 2012. – 183 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2014.